

TARİHİ KAYNAKLARDAKİ HUN VE ATTİLA ALGISI ÜZERİNE DEĞERLENDİRME

Dr. Öğr. Üyesi Ali AHMETBEYOĞLU*

Öz

İlk devirlerdeki Hun hareketi Avrupalı müverrihlerce dehşet, korku ve şaşkınlıkla karşılanmış, buna paralel olarak tarihî kaynaklarda hiç bilmedikleri ve tanımadıkları Hunlar hakkında masalımsı, abartılı, hoş olmayan bilgiler vermeye başlamışlardır. Zamanla Hunlar hâkimiyet alanlarını genişlettikçe devletler üzerindeki Hun baskısı ve korkusu değişmediyse de, onları gören ve tanımaya başlayan Latin ve Grek tarihçilerin bakış açılarında farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Hunların tarihi yalnızca siyasi, askeri ve diplomatik yönleri olan zaferler, mağlubiyetler, mücadeleler tarihi değildir. Avrupa coğrafyasında Hunların hâkimiyeti altına giren kabileler, kavimler ile hemhudut olduğu münasebet tahsis ettiği devletler bakımından “öteki”nin tarihi idi. Savaş meydanlarında ordular çarpışırken, sözlerde ve kalemlerde diller, inançlar, kültürler, davranışlar, alışkanlıklar harp ediyor, biçimden biçime sokuluyordu. Bunların neticesinde oluşan önyargılar ise hakikatin yerine geçiyordu. Bu önyargılar fiziki tasvirler ve hayat tarzına dâir anlatımlarda kendini gösterdi ve zihinlerde Hunlara karşı hakikatten uzak algıların ortaya çıkmasına neden oldu. Sadece Hunların değil, Türk tarihinin de önemli hükümdarlarından olan Attila da Batı zihniyetinde, zamanından günümüze kadar tarihi bir figür, kahramandan öte mânâlar ifade etmiştir. Kısa süre fakat çağdaşlarına göre sonsuz görünen Attila’yı ve hükümranlık dönemini kaynaklar “Avrupa’yı yetim bırakan” savaşlar tarihi, günaha batan Hıristiyanları cezalandırmak için Tanrı’nın gönderdiği bela ve felaketin temsilcisi olarak görmüşlerdir.

Anahtar kelimeler: Avrupa Hunları, Romalılar, Attila, Roma Kaynakları, Hun Algısı, Avrupalılar.

Consideration On The Perception Of The Huns And Attila In The Historical Sources

Abstract

The movement of the Huns in the first ages have been corresponded with horror, fear and surprise by the European historians and parallel to that they

* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

had started to give fabulous, exaggerated and unpleasant understandings about unknown and unfamiliar Huns in the historical sources. While over time the Huns expanded their sovereign areas over other states and the Hunnic suppression and fear remained intact, different approaches emerged in Latin and Greek historians' views whose observed and started knowing the Huns. In this context the history of the Huns is not only the history of victories, defeats and struggles with political, military and diplomatic aspects. According to the contiguous states that they developed relations, the history the of Huns was the history of the others along with the tribes and peoples under their rule in the European geography. While the armies were fighting in the battle grounds, in the discourses and references languages, beliefs, cultures, attitudes and habits were in combat too and being reshaped. As a consequence of the prejudices, they were replacing the truth. These prejudices manifested themselves on the expressions about the physical portrayal and lifestyle and in the minds, it fundamentally caused unfamiliar perceptions against the Huns. Throughout history in the Western mentality also Attila, not only the Huns' but also one of the important rulers of the Turkic history, represented meanings beyond a historical figure and a hero. Attila and his reign were short-lived but seemed eternal to contemporary accounts and they considered all as the history of wars which left Europe an orphan and the representative of curse and disaster sent by God to punish sin committing Christians.

Keywords: European Huns, Romans, Attila, Roman Sources, Perception Of The Huns, Europeans.

Avrupa Hunları yarım asrı geçen zaman diliminde bir taraftan Atlas Okyanusu üzerindeki adalara, diğer taraftan İran'a belki de Altaylara kadar uzanan büyük bir sahaya hükmetmişlerdir.¹ Hunlar, IV. asrın ikinci yarısından itibaren Romalılar başta olmak üzere Avrupa coğrafyasında yaşayan değişik kavim ve topluluklarla karşı karşıya gelmişlerdir. Bu karşılaşma sadece askeri bakımdan değil, zamanla kültür, medeniyet ve zihniyet açılarından da olmuştur. Devletler; ordular sevk edip harp ederken, diplomatik münasebetler tesis etmeye çalışırken, farklı hayat tarzına sahip toplumlar da birbirlerini tanımaya, etkilemeye başlamışlardır. Nitekim Hunlar; Avrupalı toplumların tarihine, kültür ve sosyal yaşantısına, askeri yapılanmasına, düşünce dünyasına bir şeyler katarken, gerek hâkimiyet altına alarak birlikte yaşadıkları gerekse mücadele ettikleri başta Gotlar olmak üzere Germanler, Alanlar ve Romalılardan da sanat, mimari bakımdan az veya çok bazı şeyler almışlardır. Türkistan'da birçok Türk boyu ile yan yana aynı kültür atmosferinde yaşayan Hunlar, kendileriyle beraber Doğu Avrupa'ya yeni adetler ve yeni bir sanat hayatı getirmişlerdir. Yazılı tarihi kaynaklar yanında, özellikle Doğu Kazakistan'dan Balkanlara kadar geniş bir sahada elde edilen Hunlar zamanına ait arkeolojik buluntularla karşılıklı kültürel alışverişin nitelikleri, kökleri ve boyutları anlaşılmalı çalışılmıştır.

'Yüksek dağlardan esen kasırgaya' benzetilen ilk devirlerdeki Hun hareketi Avrupalı müverrihlerce dehşet, korku ve şaşkınlıkla karşılanmış, buna

¹ Theodor Mommsen, *Gesammelte Schriften*, IV, Weidmannsche Buchhandlung, Berlin 1906, s. 539; Franz Altheim, *Geschichte Der Hunnen*, I, Walter De Gruyter, Berlin 1959, s. 4 vd.; László Rásonyi, *Tarihte Türklük*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1971, s. 69.

paralel olarak tarihî kaynaklarda hiç bilmedikleri ve tanımadıkları Hunlar hakkında masalımsı, abartılı, hoş olmayan bilgiler vermeye başlamışlardır. Zamanla Hunlar hâkimiyet alanlarını genişlettikçe devletler üzerindeki Hun baskısı ve korkusu değişmediyse de, onları gören ve tanımaya başlayan Latin ve Grek tarihçilerin bakış açılarında farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Hunlar Doğu Avrupa'ya iyice nüfuz edip daha yerleşik hale geldikçe, aynı sınırlar içerisinde birlikte yaşadıkları başta olmak üzere birçok toplum ile hayatları ve kaderleri iç içe geçmeye başlamıştır. Bu bağlamda son dönemlerde oluşan yanlış ve haksız algıların temelinde kısıtlı olan ve Hunların münasebet içerisinde olduğu kavimlere ait yazılı kaynaklarda anlatılanların büyük payı vardır. Bu nedenle kaynakların iyi tahlil edilmesi gerekmektedir. Hakikatle uyuşmayan algıların referansları noktasında üç müverrih bilhassa öne çıkmıştır. Bunlar; Ammianus Marcellinus, Priskos ve Jordanes'dir.²

Ammianus Marcellinus, 98-378 yıllarını kapsayan ve 31 kitaptan müteşekkil Res Gestae adlı Latince yazdığı Roma Tarihi'nde Hunların ilk dönemleri ile kültürel hayatlarına dâir bilgiler vermiştir. Hunlar hakkında yazdıkları tartışmaların ve haksız değerlendirmelerin odağında yer almıştır. Mükemmel yetişmiş yüksek rütbeli bir subay olan Ammianus Marcellinus, Roma İmparatorluğu'nun komşularını ve düşmanlarını bizzat tanımış olmasına rağmen, Hunları hiç görmemiştir. Eserinde Hunlar hakkındaki verdiği bilgilerin kaynağını belirtmemiştir. Onlara dâir yazdıklarını duydukları rivayetler ile Strabon'dan Herodotus'a kadar antikçağ yazarlarının masal gibi dehşet verici, asırlarca öncesine dayanan anlattıkları, İskitlerin ve genel olarak Kuzey Barbarların ananevi görüntüleri oluşturmuştur. Amazonlar, insan eti yiyen, 1000 yıl önce kökleri kurumuş Agathyrsler, Massagetler, Gelonlar ve Neurlarla Hunların etnografik tasvirleri arasında paralellik kurmuştur. Bu sebeple Marcellinus'u temel olarak kabul eden bazı tarihçiler; Hunları devamlı yer değiştiren, hayvan yetiştiren, otlak tutan, zaman zaman da avlanan insanlar olarak görmüşlerdir. Marcellinus'un anlattıkları Hunların sadece yağmaya dayalı bir hayat sürdükleri, köklerinden gelen bu ekonomik temelini onları fetihler yapabilecek duruma yükselttiğini, fakat devamlı zaferler kazanmada ve imparatorluk seviyesinde teşkilatlanmada kabiliyetsiz oldukları fikrini de doğrulamıştır.³

VI. yüzyıl tarihçisi olan Jordanes, Gotların tarihini anlattığı *De Origine Actibusque Getarum (Getica)* ile Papa Vigilius'un ricası ile kaleme aldığı ve insanlığın ilk devirlerinden başlayıp, 551 yılına kadar gelen dünya kroniği niteliğindeki *De Summa Temporum Vel Origine Actibusque Gentis Romanorum (Romana)* isimli eserlerinde Avrupa Hunlarının tarih ve kültürleri, görünüşleri, hayat tarzları açısından ehemmiyetli bilgiler vermiştir. Buna rağmen, Jordanes'in yazdıkları ihtiyatla karşılanmalıdır. Çünkü Jordanes'in Hunlara dâir anlattıkları her ikisi de kayıp olan Priskos'un tarihî eseri ile VI. yüzyıl başlarında

² Ali Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hunları*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2017, s. 27-29.

³ Ahmetbeyoğlu, "Roma Tarihçisi Ammianus Marcellinus ve Türkler Hakkında Verdiği Bilgiler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 1, İzmir Temmuz 2003, s. 1-14.

yazılan Cassiodorus'un *Got Tarihi*'ne dayanmıştır. Jordanes'in Hunları hiç tanımaması, esas aldığı kaynakların mevcut olmaması onun verdiği bilgileri mukayeseye imkan vermemiştir. Ayrıca Hunların ağır şekilde mağlup ederek yurtlarından ettikleri, hâkimiyet altına aldıkları Got kavminden ve taassup içinde bir Hıristiyan olması onun anlattıklarına şüpheyle bakılmasını zaruri kılmıştır. Hunlar ve hayat tarzları hakkında kaydettiği inanılması güç bazı tasvirler hadiseler tarihî hakikatlere değil, kilise efsanelerine, özellikle Gotlar arasında yaşayan hikâyelere dayanmıştır. Bu sebeple Jordanes'in eserlerinin iyi bir tenkit süzgecinden geçirilerek kullanılması gerekmektedir.⁴

448 yılında İmparator II. Theodosios (408-450) tarafından Attila'ya gönderilen Maximinos başkanlığındaki elçilik heyetinde yer alan ve Hunları yakından tanıyan, Attila ile görüşen Priskos, 433-472 yılları arasındaki hadiseleri ihtiva eden ve 8 kitaptan müteşekkil Tarih yazmıştır. Hun ülkesine seyahat müşahedelerini de ihtiva eden tarihî eseri V. asır Avrupa Türk ve bilhassa Attila devri Hun siyasi, kültür tarihinin yegâne ana kaynağını oluşturmuştur. Eser günümüze ancak fragmentler (parçalar) halinde intikal etmiştir.⁵ Burada bir noktayı özellikle vurgulamak gerekmektedir. Priskos'un Hun ülkesindeki müşahedelerini anlattığı kısımda ve fragmentler halinde mevcut olan eserinin satırlarında Hunlar hakkında Hunlar hakkındaki haksız değerlendirmelere zemin oluşturacak hiçbir kayıt mevcut değildir. Bu sebeple Jordanes'de bahsedilenler başta, çeşitli kaynaklardaki Priskos'a atfedilen olumsuzlukların doğruluk payı olsaydı, mutlaka bu durum Priskos'un ifade ve bakış tarzına yansır.⁶

Algıların psikolojik ve sosyolojik esaslarının daha iyi anlaşılması için bazı hususların izah edilmesi gerekmektedir. Bu babda Hunların tarihi yalnızca siyasi, askerî ve diplomatik yönleri olan zaferler, mağlubiyetler, mücadeleler tarihi değildir. Avrupa coğrafyasında Hunların hâkimiyeti altına giren kabileler, kavimler ile hemhudut olduğu münasebet tahsis ettiği devletler bakımından "öteki"nin tarihi idi. Savaş meydanlarında ordular çarpışırken, sözlerde ve kalemlerde diller, inançlar, kültürler, davranışlar, alışkanlıklar harp ediyor, biçimden biçime sokuluyordu. Bunların neticesinde oluşan önyargılar ise hakikatin yerine geçiyordu. Bu önyargılar fiziki tasvirler ve hayat tarzına dâir anlatımlarda kendini gösterdi ve zihinlerde Hunlara ve onların nezdinde eski Avrupa Türklüğüne karşı hakikatten uzak algıların ortaya çıkmasına neden oldu. Öyle ki, Romalıların ve mirasçılarının bakış açılarında, kendi medeniyet daireleri dışında kalan, kafir yahut düşman görülen, barbar⁷ addedilen

⁴ Ahmetbeyoğlu, "Tarihçi Jordanes (VI. Yüzyıl) ve Türkler Hakkında Verdiği Bilgiler", *XIV. Türk Tarih Kongresi I*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2005, s. 71-82.

⁵ Ahmetbeyoğlu, *Attila'nın Sarayı'nda Bir Romalı*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2014, s. 14-15, 95-96, 120.

⁶ Ahmetbeyoğlu, *aynı eser*, s. 13-17.

⁷ Barbar kelimesi Eskiçağın ilk dönemlerinde şehirde oturan ve şehir dışında kalan göçebelere verilen isimken, sonraki yüzyıllarda kültürel düşkünlük, yabancı, Grek dilini konuşamayan manalarına gelmiştir. Akabinde ise savaş düşkünlüğü, müteceviz, yok edici, despot anlamları yüklenmiştir. Hunlardan evvel ilk önce Persler, sonraları İskitler için kullanılan Barbar kelimesiyle asıl olarak Roma İmparatorluğu dışında kalan herkes nitelendirilmiştir. László Marác (Türk. terc. Kadir Yılmaz), "Batı Şuurunda Hun Tasavvuru: Tasvirler, Temsiller ve Medeniyet", *Turán Dergisi*, Sayı: 11, İstanbul 2010, s. 5.

unsurlar Hunlar ile özdeşleştirilmeye başlandı. Bu durum Osmanlı ve Türk isminin hâkim güç olarak ortaya çıkmasına kadar devam etti. Hunlar hem görünüm hem de çizmesinden şapkasına kadar kıyafet olarak Romalılar başta olmak üzere diğer kavimler ile mukayese edilmeye başlandı. Hunlar ırk olarak çirkin, medeniyete sahip olmayan, ilimlere dâir hiçbir bilgileri bulunmayan, sanata vaziyetleri el vermeyen insanlar olarak düşünöldü. Esasında Hunlar hakkındaki dış tasvirler iki farklı boyuttan değerlendirilmelidir. Bu babda çağdaşları Hun erkeklerinin büyük kısmı kısa boylu, nispeten koca kafalı, kalın boyunlu, geniş omuzlu, çıkık yuvarlak göğüslü, bodur ve uzunca gövdeli, kısa bacaklı olduklarını düşünmüşlerdir. Ufak yapılı ve kuvvetli Romalıların gözünde Hunların küçük cüsseleri fazla yadırganmamışsa da, Romalılar onların tıknaz vücutlarını biçimsiz bularak, onları ağaç kütüğü veya aylara benzetmişlerdir. Hâlbuki Sidonius Appollinaris Hunların güzel olduklarını, at üzerinde oturdukları zaman uzun boylu gözöktüklerini yazmıştır. Got kroniğı Romalıların uzun sıriklara benzeterek alay ettikleri Gotların iri cüssesini güzelliğ örneğı olarak görmüş, ufak, çirkin ve gösterişsiz vücutlu olarak tasvir ettiğı Hun insanını Gotlarla mukayese ederek, onları insana benzetememiştir. Hâlbuki Hun mezarlarından çıkan örnekler hakir görölecek bir insan tipine delalet etmemiştir. Antik müelliflerin mübalağalı Hun tasvirleri aslında tipik bir Moğol simasıdır. Hunları bizzat görenlerin anlattıkları onlardan tamamen farklıdır. Yazarların tariflerine göre bozkırda güneşin ve rüzgârın kavurduğu Hun simasının, kapalı yerlerde ve ormanlarda yaşayan Gotlardan daha esmer olduğı anlaşılmaktadır. Arkeolojik kafatası buluntuları Hunlar arasında karakteristik Mongoloid tiplerin bulunduğunu göstermiştir. Bunların birden bire ortaya çıkan suretleri o zamana kadar Avrupa tipinde insan görünüşlerine alışkın olan ahalide korku oluşturmuş olmalıdır. Nitekim onların cehrelerini şekilsiz bularak derin göz çukurlarındaki parlak gözlerini birer parlak nokta olarak görmüşlerdir. Yassı yüzlerin sebebiyle burunlarının ancak görülebildiğini düşünmüşlerdir. Moğol tarzındaki yüzlerinde hiç sakal bulunmadığını kaydetmelerinin altında, çehredeki kıl gözeneklerinin daha çocukken yok edilmesi gayesiyle yüzlerini bıçakla çizdikleri düşüncesi yatmıştır. Günümüzde araştırmacılar, eldeki bilgilere göre Hunlar arasında yüzde 20-25 oranında Moğongoloid tipte insanı olduğunu tahmin etmişlerdir.⁸

Hareketli bir hayat tarzına sahip olan, çok renkli ve dinamik bir devlet tesis etmiş olan Hunlar hakkında ilk devirlerinde Marcellinus'un gerçekle bağdaşmayan anlattıkları bugün hala birçok araştırmacı tarafından esas alınsa da, son yarım yüzyılda yapılan arkeolojik araştırmalar ortaya farklı bir tablo çıkartmıştır. Marcellinus'a atfen yapılan araştırmalara göre göçebe, hayvan besleyen ve otlatan, ara sıra avlanan Hun insanı ile karşı karşıya geliriz. Nitekim bir kısım modern tarihçiler Hunları ok atmaktan başka bir iş bilmediklerini ve Gotların ihtiyaç fazlası gıdalarını elde etmeleri gerektiğı hükmüne varmışlar, tarım ile uğraşan kavimleri sömürmeden varlıklarını koruyamayacaklarını belirtmişlerdir. Hakikatte Hunların hükümran olduğı

⁸ Ahmetbeyoğlu, *Atlı Şehirliler*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2016, s. 143-145.

4-5. asırlarda Roma kaynaklarına göre Gotlar çok ciddi bir tahıl buhranı ile karşı karşıydılar. Bütün bu düşüncelere rağmen Batılılar Hunların atlı kültürüne hayranlıklarını gizleyememiştir. Hunlar hakkında önyargılar sonucu oluşan menfi algıda referans alınan Romalı tarihçiler Ammianus Marcellinus (IV. asır) ile Jordanes (V. - VI. asır)'in yazdıklarına ihtiyatla yaklaşmak gerekir. Çünkü ikisi de Hunları görmeden, tanımadan onların tarihleri ve hayat tarzları hakkında bilgiler vermiş, görünüşlerine dâir tasvirler yapmışlardır. Marcellinus anlattıklarının kaynağını belirtmemişken, Jordanes'in dayandığı iki temel kaynak Priskos ve Cassiodorus'un tarihleri günümüze parçalar hakkında intikal etmiştir. Daha çok rivayete dayanan malumatlarının temelinde daha sonraki birçok tarihçi gibi Hunlar karşısında mağlup olmuş, yurdundan sürülmüş kavimlerden olmaları önemli rol oynamıştır. Ayrıca dinî taassupları da hakikat ve objektiflikten uzaklaşmalarına yol açmıştır. Avrupa coğrafyalarında görülmelerinden bu güne dek, Urfalı Piskopos St. Efraim'in Zülkarneyn peygamber tarafından önceden geleceklere kehanet buyrulan Ye'cüc ve Me'cüc kavmi olduğunu belirttiği Hunlar hakkında yazılanlar ve söylenenlerde değişik faktörlerin oluşturduğu "algılar" hayli belirleyici olmuştur. Hun ismi, Germen Vandallarının adından üretilen Vandalizm ile eş tutulmuştur.⁹

Hunların hayat tarzlarına dâir yazılanlar antikçağ tarihçisinin başkaları hakkında anlattığı masalların tekrarından, klasik edebi anlatımdan başka birşey değildi. Strabon'dan Herodot'a hatta Homer'e giden etnografya ile iç içe idi. Marcellinus hareket noktası olan Batı literatüründe İncil'i Latinceye tercüme eden ve bu tercümesi ile mütercimlerin, kütüphanecilerin ve ansiklopedicilerin koruyucu azizi sayılan Kilisenin Kurucu Babaları'ndan biri olarak kabul edilen Aziz Jerom'un (347-420) Hunlara dâir yazdıkları da referans kabul edildi. Aziz Jerom'a göre Hunlar; *"Tez ayaklı atlarını oraya buraya sürerek bütün bir dünyayı korkuya sevk etmiş ve ortalığı kan gölüne çevirmişlerdir. Bir yere adlarının anılmasından önce varacak kadar hızla atlarını sürer ve geldikleri yerlerde ne dini ne rütbeyi ne de yaşı dikkate alır, ağlayan bebeklere bile en küçük bir acıma göstermezlerdi."* Marcellinus'un yazdıklarında bırakın Hunları gerçekte böyle bir toplum olamazdı. Marcellinus'daki Hunlar ilkel okları, korkunç görünüşleriyle hiçbir din, hiçbir tanrı tanımazlardı, anlayışı günümüzde bile çoğu mahfilde değişmedi. Erken dönem Roma, Got, Kilise kayıtlarındaki Attila ve Hunlar hakkındaki olumsuz tasvirler önyargıların oluşmasını besledi. Batılıların gözünde Attila'nın Hunları müteceviz, yok edici ve barbar idi.¹⁰

Hunların geneli yanında özellikle Attila da ithamların hedefi olmuştur. Devlet ve ordu idaresindeki mahareti, üstün vasıflarıyla dikkat çeken Attila, zamanından günümüze kadar tarihi bir figür, kahramandan öte mânâlar ifade etmiştir. Eğitimi, şahsiyeti, mütevazılığı, ciddiyeti, kararlılığı, takip ettiği akılcı politikalarıyla yalnızca tarih kitaplarına değil romanlara, masallara, destanlara, efsanelere mevzu olmuş; şairlere, ressamalara, bestekârlara ilham vermiştir. Günümüz Batı Medeniyeti'nin temellerini oluşturan Roma'nın yı-

⁹ Ahmetbeyoğlu, "Dört Tekerlekli Yük Arabalarından Köşklere Hun Kadınları ve Takıları", *Tarih Dergisi*, Sayı: 43, İstanbul 2006, s. 53-54.

¹⁰ Ahmetbeyoğlu, *Atlı Şehirliler*, s. 145-146.

kılışından sorumlu tutulan Attila etrafında oluşan-oluşturulan algı, etkisini bugün de devam ettiren zihni farklılaşmalara yol açmıştır. Doğu-Batı Roma, Sasani, Çin devletleri arasında, asrımızda stratejik teorilere konu olan Avrasya'nın kalpgâhı olan sahalarda hâkimiyet tesis eden Attila; aynı zamanda dil, din, tefekkürleri birbirinden hayli farklı dünyalar karşısında, içinden çıktığı "Hareketli Hayat Tarzı"nın inşa ettiği ve kökleri binlerce yıl geriye dayanan bir medeniyetin varlığını, farkındalığını ortaya koyan kudretin en önemli sembollerinden birisi haline gelmiştir. Kısa süren fakat çağdaşlarına göre sonsuz görünen Attila'nın hükümlerlik dönemini kaynaklar "Avrupa'yı yetim bırakan" savaşlar tarihi olarak görmüşlerdir. Karşısında sadece orduların değil Roma imparatorlarının çaresiz kaldığı, Papa'nın ayağına kadar giderek aman dilendiği Attila; korku, acziyet ve teslimiyetin kılıfı olarak ilk olarak Romalı müelliflerin belirttiği, daha sonraları ise bütün batı dünyasınca bilinen ve kabul edilen bir inanışa göre Attila, Allah'ın kamçısı (Flagellum Dei)¹¹ ve günaha batan hıristiyanları cezalandırmak gayesiyle Tanrı'nın gönderdiği bela ve felaketin temsilcisi kabul edilmiştir.¹² Bu anlayışı Seville İzidor'daki kayıtlar da ortaya koymaktadır:

"İranlılar gibi Hunlar da günahkâr insanların cezalandırılması maksadıyla gönderilmiş olduklarından, Attila'nın ölümünden sonra Hunların birbirlerini kırmaları esnasında, Allah'ın harika nev'inden ve onlara karşı istisnai muamelesi belirir. Hunlar Allah'ın hiddetine alem olan değnek timsali olduklarından, her ne zaman Tanrı inananlarına karşı hiddetini ifade etmek istese kendilerini Hunlar vasıtasıyla kamçlattırır ve böylece felaketler tesiriyle doğru yolu seçerek onların dünya hırslarından ve günahlarından sakınma ile göğün sonsuzluğunu temin etmelerini kollar. Gerçekten bu kavim o kadar korkunçtur ki, muharebede açlık kendilerini bunalttığı zaman atların damarlarını açar ve onların kanlarını içmek suretiyle açlıklarını giderirler."¹³

Satır aralarında bazı hakikatlerin de yer aldığı Avrupalıların hayal ve telakilerindeki Attila imajında hakikatlerden çok korkular, ön yargılar belirleyici rol oynamıştır.¹⁴

Geçmişin derinliklerinden bugüne kadar oluşan algı Hun insanı ve Attila'ya dâir tasvirlerde de kendisini göstermiştir. Buna göre:

"Hunların müthiş kara delikleri (gözleri) vardı. Yüzler ise, şöyle diyebilirsek aslında bir yüz değil, şekilsiz bir et ve gözler yerine iki nokta sokulmuş idi. Onların çirkinleşmiş görünüşleri, onların hal ve tavırlarını sergiliyordu. Kendi çocuklarına, daha doğar doğmaz zâlimce davranıyorlardı. Öyle ki,

¹¹ Tanrı'nın Kırbacı nitelendirilmesinin nereden geldiği belli değildir. Amée Thierry, bu efsanenin çıkış noktasının V. - VIII. yüzyıllar arasında olduğunu düşünmüştür. László Marác, *Batı Şuurunda Hun Tasavvuru: Tasvirler, Temsiller ve Medeniyet*, s. 4.

¹² Hüseyin Namık Orkun, *Attila ve Oğulları*, Remzi Kitaphanesi, İstanbul 1933, s. 87.

¹³ S. Eckhardt, *Efsanede Attila*, s. 135; bkz. *Attila ve Hunları*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1982.

¹⁴ Ahmetbeyoğlu, *Atlı Şehirliler*, s. 155.

süt çağında yaraların acılarını çekmek zorunda kalıyorlardı. Çocuklar böylece büyüyorlardı. Sakaldan mahrum idiler. Çünkü kılıç darbelerinden kalan izler sakalın tabii çıkışını engelliyordu. Hunlar ufak kalmış, fakat fevkalâde hareketli ve üstün biniciler idi. Onların omuzları geniş, ok ve yayı becerikli, kuvvetli yanaklarını da hep gururla taşıyorlardı. İnsan gibi görünmelerine rağmen, yabani hayvanlar gibi yaşıyorlardı.”¹⁵

Ayrıca:

“Kavimlerin sarsılması, bütün dünyanın korkması için doğmuş bir adam; hakkında yayılan korkunç haberler nedeniyle herkesin kendisinden korktuğu kişi idi. Kibirle iki kat yürür, gözleri ışık saçar, gururlu gücünü vücudunun hareketleriyle de hissettirirdi. Savaşı herşeyden çok sevmesine rağmen düşünerek hareket eder, birçok şeyi akıyla başarırdı. Kendisinden aman dileyenlere merhamet gösterir ve kendine sadık olanlara karşı çok lütf gösterirdi. Kısa boylu, geniş omuzlu idi. Büyük başına nisbetle gözleri küçüktü. Seyrek sakalı beyazlamıştı. Yassı burnu ve biçimsiz yüzü, köklerinin damgasını taşıyordu. Akıllı ve kurnazdı. Tehdit ettiği yerin dışında başka bir yerden saldırırdı.”¹⁶

Başta Jordanes olmak üzere birçok tarihçinin Hunlar hakkındaki verdiği bilgilerde kaynak olarak kullandığı Priskos’un mevcut eserinde ise, Hunların ve Attila’nın tasvirlerine ait maalesef bilgi bulunmamaktadır. Yalnız Attila’ya dair birkaç satır dikkat çekmektedir:

“...bize ve diğer barbarlara çok tatlı ve leziz yemekler getirildi. Diğer İskitlere ve bize gümüş tabaklarda, Attila’ya ise tahta tabakta et getirmişlerdi. Her cihette mutedil ve kanaatkâr idi. Misafirlerine altın ve gümüş kadehler verdiği halde onun kadehi tahtadan idi. Sırtındaki elbiseleri, ayakkabıları, kılıcının kabzası ve atının takımları askerlerinininkinden hiç de farklı değildi. Buna karşı diğer İskit komutanlarının bu eşyaları altın ve kıymetli taşlarla süslü, göz kamaştırıcı idi. Kendisinininki böyle değildi. Yalnız diğerlerinden daha temiz idi.”¹⁷

Bir başka kaynakta yazılanlar ise şöyledir:

“Gerçekten Hunlar muharebe ve mücadeleye girecekleri zaman, hamile kadınları toplarlar ve bunlar üzerinde bir ateş yakarlar ve sihirli şarkılar söyleyerek orada toplanırlar ve böylece onların rahmindeki cenini pişirir ve sonra rahmi keserek cenini oradan alırlar ve tabaklara koyar, üzerine su serperler ve sihirli suda ceninin azalarını parçalara ayırırlar; müteakiben kılıçlarını, yaylarını, mızraklarını ve diğer aletlerini çıkarır ve suya batırırlar. Bu suretle sihirli suya batırdıkları bütün teçizat, sanki altı bin

¹⁵ Jordanes (Jordanes), *Romana et Getica*, (neşr. Th. Mommsen), Apvd Weidmannos, Berolini 1882, s. 90-91.

¹⁶ Jordanes, *a.g.e.*, s. 105-106.

¹⁷ Priskos’un eserinin Türkçe tercümesi için bakınız Ali Ahmetbeyoğlu, *Attila’nın Sarayı’nda Bir Romalı*, İstanbul 2014, s. 48-49.

adamın imiş tesirini uyandırır, hâlbuki muharebede tek bir insan cenk eder. Aralarında elini uzatan herkes sanki bir bıçak taşıyormuş gibidir. Çocukların etini yer ve kadınların kanını içerler. Derilerle kuşanır, rüzgar ve dolu ile giyinirler ve göz kırpmalarıyla şehrin altını üstüne getirir ve duvarlarını devirirler. Müstahkem kaleleri harap eder, en kuvvetli yiğitleri kolayca bağlar ve keserler. Rüzgar ve doludan daha çabuk koşarlar.¹⁸

Ortaçağ Bizans müelliflerinden Vincentius Bellovacensis (Vincent de Beauvais) da Hunlara dair şöyle bir tasvir yapmıştır: Hunların bozkırlara kovulmuş cadılarla Faun'ların temasından neşet ettiklerini ve Maeotis bataklıklarında oturduklarını belirttiikten sonra şöyle devam etmiştir:

“Küçük ve kara bir ırk olup orada adeta insan nevinden uzaklaştırılmış olarak yaşamış ve beşeri konuşmaya benzeyen hiçbir sesi tanınamamışlardır. Muharebede belki de yenemeyecekleri kimseleri, simalarının korkunçluğu ile müthiş bir korkuya düşürerek kaçırmışlardır. Zira yüzleri şekilsiz ve adeta bir et yığınuna benzerdi ve göz yerine üzerinde noktalar bulunurdu. Yabancı şekilleri, ruhlarının keyfiyetini daha iyi ifade ediyordu. Daha doğum günlerinde, vahşi hiddetlerinin işaretlerini verirlerdi. Gerçekten erkek çocuklarının yüzlerini daha emzirmeden önce, yaranın acılarına alıştırmak maksadiyle demirle çizilerlerdi. Bu sebeple sakalsız olarak yaşlanırlar ve gençliğin tazeliğinden mahrum kalırlar; zira demirle çizilen yüzün izleri, kılların zamanında zuhur eden güzelliğini alır. Her ne kadar ufak boylu iseler de, kolayca ve mahirane hareket ederler. Ata binmekte çok sürate sahiptirler, geniş omuzları, yay ve ok kullanmağa uygun boyunları, onları kuvvetli yapar ve mütehakkim gururları onları daima dimdik tutar. Bütün komşu kavimlerin dehşet ve korkusunu teşkil eden Hunlar bu kabileden zuhur ederler.¹⁹

Bazı Romalı tarihçiler; Hunların sevimsiz, kötü şöhretli, korkunç adetli, çocuklarının yüzünün korkunç, vücutlarının kalın ve kısa, dar başlı olduğunu, gözlerinin alnın altında birbirinden uzak iki çukurda ve sadece noktadan ibaret olduğunu, yüzlerinin geniş, boylarının ise yok gibi gözüktüğünü, göğüs boşluklarının büyük ve omuzlarının geniş olduğunu, yayan yürüdükleri zaman orta boylu, at üzerinde gövdelerinin üst kısmının uzun olduğunu kaydetmişlerdir.²⁰

Netice olarak; Hunlara dâir anlatılanların muhtevasını gerek çağdaş gerekse daha sonraki kavimlerin hayal ve fantezi dünyalarının mahsulleri oluşturdu ki, bunların çoğu dini temelli ve kilise menşeliydi. Bunlar her milletin hafızasında değişik şekillerde belirdi. Mesela Macar tarih kitapları, Ortaçağ kronikleri Hun-Macar akrabalığına dikkat çekip kurucuları olan ve yurt tutan Árpád ailesinin soyunu Attila'ya bağlarken, XIX. asrın ikinci yarısından itiba-

¹⁸ S. Eckhardt, *Efsanede Attila*, bkz. *Attila ve Hunları*, Ankara 1982, s. 126-127.

¹⁹ S. Eckhardt, *aynı eser*, s. 128.

²⁰ O.J. Maenchen - Helfen, “Huns and Husiung-nu”, *Byzantion*, 17, Boston 1944-1945, s. 237-238; S. Eckhardt, *aynı eser*, s. 128; R. Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1980, s. 91; I. Bóna, *Das Hunnenreich*, Corvina Kiada, Budapest 1991, s. 30 vd.

ren bu anlayış tamamen değişmeye başladı. İtalyan ve Fransız tasvirlerinde tamamıyla olumsuzluklar hâkim iken, Alman metinlerinde Hunlar ve Attila'ya karşı daha mantıklı, itidalli, bağışlayan bir resim belirmeye başladı.²¹ Hunlar ve Attila hakkındaki tasvirleri değerlendirirken farklı coğrafyalarda doğmuş iki hayat tarzının, inancın, düşünce ve kültürün karşı karşıya gelmesindeki psikolojiyi göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Çünkü bu tür bilgileri verenler; kendisinden çok daha kuvvetli, mükemmel teşkilatlı, kültür-medene- niyet olarak yabancı ve üstün kavim karşısında hiçbir varlık göstermeden mağlûp olan, hâkimiyet altına giren toplumun mensubu idiler.²² Bu sebeple onlar hakkında objektif düşünceler beklemek imkânsızdır. Onların tarafsız olmayan hükümleri maalesef asırlar boyunca yaşamış ve şekil olarak umu- mileşmiştir. Bu bakış açısı devam ettiği sürece de millî tarihlerde Hunlara ve Attila'ya olumlu bakılmayacaktır.²³

Kaynaklar

- AHMETBEYOĞLU, Ali : *Avrupa Hunları*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2014.
_____ : *Attila'nın Sarayında Bir Romalı*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2014.
_____ : *Atlı Şehirliler*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2016.
_____ : "Roma Tarihçisi Ammianus Marcellinus ve Türkler Hakkında Verdiği Bilgiler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 1, İzmir 2003.
_____ : "Tarihçi Jordanes (VI. Yüzyıl) ve Türkler Hakkında Verdiği Bilgiler", *XIV. Türk Tarih Kongresi I*, Ankara 2005.
_____ : "Dört Tekerlekli Yük Arabalarından Köşklere Hun Kadınları ve Takıları", *Tarih Dergisi*, Sayı: 43, İstanbul 2006.
ALTHEIM, F.: *Geschichte Der Hunnen I*, Berlin 1959; *II*, 1960; *III*, 1961; *IV-V*, Walter De Gruyter, 1962.
BÓNA, I.: *Das Hunnenreich*, Corvina Kiada, Stuttgart 1991.
ECKHARDT, S.: *Efsanede Attila*, bkz. *Attila ve Hunları*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1982.
GROUSSET, R.: *Bozkır İmparatorluğu*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1980.
Jordanes, Romana et Getica, (Neşr. Th. Mommsen), Apvd Weidmannos, Berolini 1882.
MARÁCZ, L. (Türk. Terc. K. Yılmaz): "Batı Şuurunda Hun Tasavvuru: Tasvirler, Temsiller Ve Medeniyet", *Turán Dergisi*, Sayı: 11, İstanbul 2010.
MAENCHEN-HELFEN, O.J.: "Huns and Husiung-nu", *Byzantion*, 17, Boston 1944-1945.
MOMMSEN, Th.: *Gesammelte Schriften, IV*, Weidmannsche Buchhandlung, Berlin 1906.
ORKUN, Hüseyin Namık: *Attila ve Oğulları*, Remzi Kitaphanesi, İstanbul 1933.
RÁSONYI, L.: *Tarihte Türklük*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1971.

²¹ László MarácZ, *Batı Şuurunda Hun Tasavvuru: Tasvirler, Temsiller ve Medeniyet*, s. 7 vd.

²² I. Bóna, *Das Hunnenreich*, Stuttgart 1991, s. 25 vd.

²³ I. Bóna, *aynı eser*, s. 25 vd.